

8. Rokocha, V. (2001). Transnatsionalni korporatsii: navch. posib. [Transnational corporations: education. manual]. K. : Takson, 2001 [in Ukrainian].

9. Shukalovych, V.V. Poperedni zakhody v praktytsi MS OON. [Preliminary measures in the practice of the UN Security Council]. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9764/%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.11.2022

УДК 342.922:35.086

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-209-213

Машиніченко Олександр Анатолійович,
аспірант 2-го року навчання Юридичний факультет
Державного університету інфраструктури технологій
e-mail: mashynichenko_oleksandr@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7745-6581>

АДМІНІСТРАТИВНИЙ СТАТУС КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПОСАДОВОЇ ОСОБИ

У даній статті розкрито адміністративний статус керівника підприємства як посадової особи.

Визначено, що посадова особа – це службовець держорганів, підприємств, установ, організацій різних форм власності, діяльність якого, з метою реалізації управлінських функцій, має владно-розпорядчий характер та спрямована на організацію та забезпечення ефективності праці інших осіб. Тоді як керівники – це різновид посадових осіб, наділених адміністративною владою стосовно очолюваного ними певного формально- організованого колективу, які здійснюють внутрішньо організаційне управління ним.

На відміну від інших посадових осіб, керівник підприємства є лінійним керівником. Специфіка положення керівника підприємства як частини апарату управління дозволяє визначити економічні та інформаційні важелі управління.

У широкому розумінні до адміністрації як апарату управління підприємством доцільно відносити: вищу ланку – керівника підприємства, його заступників, керівників структурних підрозділів централізованого апарату управління; середню – керівників структурних підрозділів підприємства (виробництв, цехів); нижню – начальників змін, майстрів, бригадирів.

Всі вони за характером виконуваних повноважень є посадовими особами, які наділені правом приймати та організовувати виконання рішень, обов'язкових для інших працівників підприємства.

У вузькому розумінні адміністрацію підприємства складають керівники першого рівня, які виконують тільки управлінські функції, тоді як керівники другого і третього рівнів – ще й виробничо-господарські.

Акцентовано увагу, що специфіка становища керівника підприємства як різновиду посадових осіб вбачається в тому, що він здійснює владно- розпорядчу діяльність у межах підприємства і, відповідно до згаданих вище соціальних ролей, виконуваних основною організаційною ланкою виробничо- господарської сфери, виступає водночас у трьох іпостасях: як представник юридичної особи, представник колективу працівників, керівник адміністрації. Це свідчить про складність його діяльності, дає можливість вважати, що керівник підприємства діє у трьох різних «площинах», які, хоч і взаємопов'язані між собою, мають суттєві відмінності.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, публічне адміністрування, владні повноваження, компетенція, статус, керівник, посадова особа, суб'єкт владних повноважень.

Mashynichenko O. ADMINISTRATIVE STATUS OF THE HEAD OF THE ENTERPRISE AS AN OFFICIAL

This article describes the administrative status of the head of the enterprise as an official.

It is determined that an official is an employee of state bodies, enterprises, institutions, organizations of various forms of ownership, whose activity, for the purpose of implementing management functions, has a power-administrative nature and is aimed at organizing and ensuring the efficiency of the work of other persons. Whereas managers are a type of officials who are empowered with administrative authority in relation to a certain formally-organized team headed by them, who carry out internal organizational management of it.

Unlike other officials, the head of the enterprise is a line manager. The specificity of the position of the head of the enterprise as part of the management apparatus allows to determine the economic and information levers of management.

in a broad sense, it is appropriate to refer to the administration as the management apparatus of the enterprise: the highest level - the head of the enterprise, his deputies, heads of structural subdivisions of the centralized management apparatus; secondary - managers of structural divisions of the enterprise (productions, workshops); lower - shift chiefs, foremen, foremen.

All of them, by the nature of their powers, are officials who have the right to make and organize the implementation of decisions binding on other employees of the enterprise.

In a narrow sense, the administration of the enterprise consists of first-level managers who perform only managerial functions, while second- and third-level managers also perform production and economic functions.

It is emphasized that the specificity of the position of the head of the enterprise as a type of official is seen in the fact that he carries out power and administrative activities within the enterprise and, in accordance with the above-mentioned social roles performed by the main organizational link of the industrial and economic sphere, acts simultaneously in three guises: as a representative of a legal entity, representative of a collective of employees, head of administration. This testifies to the complexity of his activity, it makes it possible to consider that the head of the enterprise operates in three different "planes", which, although interconnected, have significant differences.

Key words: administrative and legal status, public administration, authority, competence, status, manager, official, subject of authority.

Постановка проблеми. Однією з проблем методу адміністративного права при регулюванні суспільних відносин є наявність у суб'єктів правового статусу. Але на сьогодні потрібно констатувати відсутність розробок в даному аспекті при розгляді категорії «керівник підприємства», особливо щодо регулювання даного питання з позицій науки адміністративного права.

В системі реалізації своїх компетенцій як частини правового статусу керівник підприємства використовує великий масив нормативного матеріалу, що включає в себе трудове право, інформаційне право, фінансове право та інші галузі права. Тому можна розглядати керівника підприємства як посадову особу.

Аналізостанніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі проблематикою компетенцій керівника підприємства займаються вчені різноманітних державних установ і навчальних закладів. В умовах сьогодення вивчення правових аспектів компетенцій керівника підприємства в Україні пов'язано з прізвищами В.Б.Авер'янова, Н.О.Армаш, Л.С.Кисіль, М.В.Коваліва, А.О.Долгого та ін. Проблеми професійних компетенцій в спеціалізованих галузях економічної діяльності розглядаються в загальному аспекті І.Л.Бачило, В.В.Цветков, О.І.Щербак, О.В.Петришина, А.А.Горницького, А.Т.Усольцева, Г.С.Петухова, А.С.Васильєва, В.Г. Чмутова, С.П. Мавріна, І.П. Плієва та інші.

Метою статті є розкриття адміністративного статусу керівника підприємства як посадової особи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одразу зазначимо, що проблема з'ясування змісту поняття «посадової особи» традиційно розглядається наукою кримінального права – для встановлення кола осіб, які підлягають підвищеній кримінальній відповідальності за суспільно-небезпечні дії, пов'язані із службовою діяльністю, та адміністративістами – при класифікації державних службовців [1, с.11]. Водночас, питання про особливості правового статусу посадових осіб розглядаються у сфері наук трудового, господарського права.

Очевидно, проблема розуміння посадових осіб, окрім протиборства двох тенденцій – розширеного та звуженого тлумачення, ускладнюється ще й галузевим підходом.

Зважаючи на це, ряд вчених, зокрема І.Л. Бачило, В.В. Цветков, О.І. Щербак [2] та ін., справедливо, на нашу думку, висловлюються про необхідність напрацювання єдиного для всієї системи права поняття «посадової особи», яке б мало методологічне значення для кожної його галузі. Намагання розв'язати цю проблему спостерігається у працях О.В. Петришина, А.А. Горницького, А.Т. Усольцева, Г.С. Петухова, А.С.Васильєва, В.Г. Чмутова, С.П. Мавріна, І.П. Плієва та інших.

Однак якнайшвидшого вирішення даного питання, на наш погляд, вимагають також виникнення багатьох недержавних структур, потреби правозастосовчої практики (зокрема, існування у Кодексі України про адміністративні правопорушення складів адміністративних проступків, суб'єктами яких можуть бути тільки посадові особи).

Підтримуючи в цілому таку думку, зазначимо, що з точки зору різноманітності форм власності уявляється неможливим використання обмеженого державним чи громадським сектором поняття «посадової особи», існуючого нині у юридичній літературі і передбаченого у ст. 2 Закону України «Про державну службу», ст. 14 Кодексу України про адміністративні правопорушення [3].

З огляду на викладене, наше бачення змісту єдиного поняття «посадової особи» ґрунтується на наступних моментах:

1) Посадова особа – це службовець держорганів, підприємств, установ, організацій різних форм власності.

2) Визнанні того, що посадова особа – службовець, наділений владними повноваженнями. Неможливість посилання на «державно-владні повноваження» обумовлена тим, що їх, згідно із ст. 2 Закону України «Про державну службу», реалізують лише посадові особи держорганів та їх апарату

Оскільки найвищу ступінь владності та обов'язковості дій для суб'єктів, до яких вони звернені, відображає термін «розпорядчі», то предметом розгляду є владно-розпорядчі повноваження.

3) Необхідності органічного поєднання офіційного критерію (владних повноважень) та матеріальних ознак посадових осіб (здійснення управлінських функцій), яке відображає єдність цих аспектів у реальній службовій діяльності.

Таким чином, посадова особа – це службовець держорганів, підприємств, установ, організацій різних форм власності, діяльність якого, з метою реалізації управлінських функцій, має владно-розпорядчий характер та спрямована на організацію та забезпечення ефективності праці інших осіб.

Вважаємо, що запропоноване нами визначення «посадової особи» може бути використане у ст. 14 проекту нового КпАП, підготовці Основ законодавства (Закону) України про службу.

Наша позиція дозволяє стверджувати, що керівники підприємств є частиною посадових осіб. Це дозволяє виділити окремі ознаки керівників підприємств як посадової особи.

Вчені-юристи їх специфічними, особливими ознаками вважають:

1) Перебування на чолі організації чи її структурного підрозділу або певного службового колективу чи керуючої системи.

2) Управління об'єктом, здійснюване керівником, має внутрішній, в межах організаційної структури керованої системи, та організаційний характер.

У діяльності керівника представлені обидва аспекти організації – структурний (наприклад, формування адміністративного колективу) та функціональний (створення та підтримка стану впорядкованості в очолюваній соціальній системі).

З цього приводу І.Л. Бачило, С.В. Катрич зазначають, що керівник організовує підпорядковану йому систему управління і сам процес управління шляхом прийняття наказів, якими оформляється впорядкування системи (наприклад, затвердження схеми управління, регулювання чисельності працюючих об'єктів, їх режим, змінність, правове становище); та реалізації функцій по організації керованого апарату (розробка положень про структурні підрозділи, посадових інструкцій, тощо) [4, с. 6, 15-16, 19-22, 55, 64].

3) Управління підлеглими здійснюється на основі прямого підпорядкування. З цього приводу О.В. Петришин зазначає, що підпорядкування як атрибут владних відносин набуває у правових відносинах характеру юридичної залежності однієї сторони від іншої: для посадової особи встановлюється зміст і межі юридичного владарювання шляхом надання повноважень, для громадянина – відповідні юридичні можливості і обов'язки шляхом наділення суб'єктивними правами і юридичною відповідальністю [5, с. 14, 17-26, 32]. А Ю.О. Копитов підкреслює, що керівник, як суб'єкт влади, може здійснювати свої повноваження тільки тоді, коли вони забезпечені обов'язками інших суб'єктів підпорядковуватись його велінням.

4) Повноваження керівника, як різновиду посадових осіб, за своєю природою є владними, а за характером – адміністративно-розпорядчими.

5) Виключною прерогативою цієї категорії посадових осіб, юридичною формою вищезгаданих повноважень є прийняття в межах компетенції управлінських рішень, видання актів управління.

6) Визначають юридичний зміст відносин, які встановлюються ними в очолюваних організаціях – шляхом закріплення за підлеглими обов'язків, надання їм прав, перерозподілу та позбавлення їх.

7) Керівники – суб'єкт підвищеної, так званої управлінської відповідальності за результативність всіх аспектів діяльності підвідомчих їм об'єктів.

Деякі автори характерними для даної категорії посадових осіб вважають і такі ознаки, як активність керівника у встановленні відносин між різними рівнями управління – підлеглими та вищими управлінськими ланками (Ю.О. Копитов, Н.В. Гапоненко, А.Г. Тиковенко); організаційно-правовий спосіб заміщення посади (А.Г. Тиковенко).

На нашу думку, при визначенні поняття «керівник» слід скористатися категорією «адміністративна влада», запропонованою у працях Д.М. Бахраха, К.С. Бельського, оскільки вона виступає природним елементом соціального утворення, сутністю будь-якої організації. Разом з тим, адміністративна влада – це правовідносини, побудовані на засадах ієрархії, в яких один суб'єкт приймає рішення, віддає розпорядження, здійснює контрольну чи координаційну роботу, поведінка другого суб'єкту – спрямовується владною нормою. Її немає без посада, яка, з одного боку, визначає можливості керівника діяти на свій розсуд, дає простір для творчості, а з іншого – встановлює межі адміністративної влади.

Адміністративна влада – не тільки суб'єктивне право керівника спрямовувати волю підлеглих, але й обов'язок робити це правильно, законно, мудро. Тому функцію керівництва колективом вони несуть як певне соціальне служіння суспільству, тобто відповідають перед суспільством за правильне використання адміністративної влади.

Про доцільність використання категорії «адміністративна влада» при визначенні поняття «керівник» свідчить і її універсальний характер у часі і просторі. Більше того, адміністративна влада – відносини глибоко моральні, які ґрунтуються на особистому авторитеті того, хто визначає поведінку інших.

Відповідно елементами поняття «адміністративна влада» є:

а) Владна воля – психологічний елемент адміністративної влади, бажання, спрямоване на досягнення певної мети і реалізація цього бажання шляхом детермінації поведінки іншої особи.

б) Повноваження, які випливають із службової посади. Основою, головним інструментом адміністративної влади є комплекс таких повноважень: право приймати, звільняти, та просувати працівників по службі; давати розпорядження та контролювати їх виконання, заохочуючи чи караючи. Завдяки їм керівник може здійснювати певні зміни в об'єктивному світі.

в) Авторитет, який об'єктивно виступає як відповідність функцій адміністративної посади інтересам суспільства, визнання суспільством соціальної важливості тієї посади, яку посідає керівник.

Як бачимо, категорія «адміністративна влада» охоплює вищезгадані специфічні ознаки поняття «керівник». Вважаємо за потрібне також зазначити, що місце керівника у соціально-організованому просторі доцільно позначати як його перебування на чолі певного формально-організованого колективу, оскільки керівники можуть бути на різних рівнях управлінської системи – на найвищому рівні, у середній та низовій

ланках.

Важко погодитись з позиціями тих авторів, які до специфічних ознак поняття «керівник» відносять відповідальність, організаційно-правовий спосіб заміщення посади та активне сприяння керівника встановленню відносин між різними рівнями управління. Адже проблема відповідальності в управлінні має переважно практичне значення. Тому обов'язок керівника як різновиду посадових осіб нести юридичну відповідальність з теоретичної і практичної точок зору слід трактувати швидше як елемент його правового статусу, а не самого поняття «керівник».

Не можна вважати визначальною ознакою поняття «керівник» також і організаційно-правовий спосіб заміщення ним посади, оскільки з його допомогою вирішуються питання організації служби в цілому.

Стосовно ж активного сприяння керівником встановленню відносин між різними рівнями управління – то це не що інше, як лише одна із сторін його організаційної діяльності.

Таким чином, керівники – це різновид посадових осіб, наділених адміністративною владою стосовно очолюваного ними певного формально-організованого колективу, які здійснюють внутрішньо організаційне управління ним.

Беручи до уваги основні організаційно-технічні принципи управління, визнаючи справедливості міркувань з цього приводу О.І. Щербака, І.Л. Бачило, С.В. Катрина, В.Г. Вишнякова, слід розрізняти:

а) лінійних керівників – які здійснюють комплексне управління об'єктом в цілому та усіма його підрозділами, зокрема, через реалізацію переважно адміністративно-розпорядчих повноважень, несуть відповідальність не тільки за результати особистої праці, але й за організацію діяльності членів керованого колективу (керівники держорганів, підприємств, установ, організацій різних форм власності та їх заступники);

б) функціональних керівників – керують в межах організаційних структур виконанням певних функцій управління, або елементами цих функцій, здійснюють організаційну, інформаційну, економічну, правову, матеріально-технічну підготовку управлінських рішень (керівники підрозділів апарату управління та структурних підрозділів держорганів, підприємств, установ, організацій різних форм власності, та їх заступники).

Отже, на відміну від інших посадових осіб, керівник підприємства є лінійним керівником. Специфіка положення керівника підприємства як частини апарату управління дозволяє визначити економічні та інформаційні важелі управління.

Зауважимо насамперед, згідно Господарського кодексу, що в умовах ринкової економіки підприємства виступають основними суб'єктами підприємництва, а єдиною законодавчою базою правових, економічних і соціальних основ їх організації та діяльності – незалежно від форм власності на засоби виробництва та інше майно. Разом з тим, цілісне уявлення про правову регламентацію сучасних економічних відносин неможливе також без врахування законодавчих актів про власність, оподаткування, кооперацію, оренду, землю та ін.

Однак, незалежно від організаційної форми та форми власності на майно, будь-яке підприємство, відповідно до господарського законодавства, виконує три соціальні ролі: 1) виробництво товарів, виконання робіт чи надання послуг; 2) господарювання – розпорядження майном і здійснення економічних функцій у своїй системі; 3) управління процесами праці, виробництва, господарювання, соціальним розвитком, розвитком самої системи управління.

Загальновизнано, що ефективність діяльності підприємства залежить від оптимальної організації управління ним. Центральне місце в управлінні ним займає його адміністрація – специфічна частина трудового колективу, яка здійснює управління в процесі професійної діяльності. Її природа – двояка: з одного боку, через неї забезпечується участь підприємства як суб'єкту права у різних правовідносинах, а з іншого – це орган управління підприємством, наділений владними повноваженнями стосовно трудового колективу як об'єкту управління. Наявність таких повноважень стала приводом для визнання деякими вченими-юристами адміністрації підприємства державним органом. Проте, на відміну від держорганів, владні повноваження адміністрація завжди реалізує в межах конкретного підприємства.

Більше того, як підкреслював В.В. Копейчиков, органом держави є не одна особа чи група осіб (апарат управління), а певна державна організація, яка має існувати і функціонувати самостійно. Адміністрація ж не є такою організацією [6].

На сьогодні в науці управління недостатньо розроблене питання про коло осіб, які складають адміністрацію підприємства. Адже відомо, що надмірне його розширення – не виправдане, оскільки розмиває поняття управління, позбавляє його чіткості, спричиняє неправильні висновки щодо статусу та ролі значного кола працівників.

Вважаємо, що у широкому розумінні до адміністрації як апарату управління підприємством доцільно відносити: вищу ланку – керівника підприємства, його заступників, керівників структурних підрозділів централізованого апарату управління; середню – керівників структурних підрозділів підприємства (виробництв, цехів); нижню – начальників змін, майстрів, бригадирів.

Всі вони за характером виконуваних повноважень є посадовими особами, які наділені правом приймати та організувати виконання рішень, обов'язкових для інших працівників підприємства.

У вузькому розумінні адміністрацію підприємства складають керівники першого рівня, які

виконують тільки управлінські функції, тоді як керівники другого і третього рівнів – ще й виробничо-господарські.

Зважаючи на викладене, специфіка становища керівника підприємства як різновиду посадових осіб вбачається в тому, що він здійснює владно- розпорядчу діяльність у межах підприємства і, відповідно до згаданих вище соціальних ролей, виконуваних основною організаційною ланкою виробничо- господарської сфери, виступає водночас у трьох іпостасях: як представник юридичної особи, представник колективу працівників, керівник адміністрації. Це свідчить про складність його діяльності, дає можливість вважати, що керівник підприємства діє у трьох різних «площинах», які, хоч і взаємопов'язані між собою, мають суттєві відмінності.

Висновки. З урахуванням особливостей предмету адміністративного права ми у подальшому аналізі розглядатимемо статус керівника підприємства переважно як керівника адміністрації, його управлінські функції.

Як вже зазначалося, нині відсутні комплексні теоретичні розробки поняття та структурних елементів адміністративно-правового статусу керівника підприємства. Тому для вирішення цієї проблеми вбачається цілком виправданим проведений нами аналіз відповідної юридичної літератури стосовно правового статусу адміністрації державних підприємств, керівника виробничого об'єднання, посадових осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аверьянов В.Б. Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры. К., 1990.
2. Бачило И.Л. Компетенция органов исполнительной власти в условиях чрезвычайных ситуаций / И.Л. Бачило, Л.А. Сергиенко. Обеспечение безопасности населения и территорий. М., 1994.
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. Відомості Верховної Ради, 2016. № 4. Ст.43.
4. Бачило И.Л., Катрич С.В. Обязанности, права и ответственность руководителя. М., 1978.
5. Петришин О.В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. К., 1990.
6. Загальна теорія держави і права / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. ; за ред. В.В. Копейчикова]. К.: Юрінком Інтер, 1998. 320 с.

REFERENCES:

1. Averyanov, V.B. (1990). Apparat gosudarstvennogo upravleniya: soderzhanie deyatel'nosti i organizatsionnyie strukturyi. [Apparatus of public administration: the content of activities and organizational structures]. [in Russian].
2. Bachilo, I.L. (1994). Kompetentsiya organov ispolnitel'noy vlasti v usloviyah chrezvyichaynyih situatsiy.[Competence of executive authorities in emergency situations]. *Obespechenie bezopasnosti naseleniya i territoriy*. [in Russian].
3. Pro derzhanu sluzhbu (2015, December 10). [On civil service]. Zakon Ukrainy № 889-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. № 4. 43. [In Ukrainian].
4. Bachilo, I.L., & Katrich, S.V. (1978). Obyazannosti, prava i otvetstvennost rukovoditelya. [Duties, rights and responsibilities of the leader]. [in Russian].
5. Petryshyn, O.V. (1990). Status sluzhbovoi osoby: pryroda, struktura, spetsializatsiia. [The status of an official: nature, structure, specialization]. [In Ukrainian].
6. Kolodii,A.V.,& Kopeichykov,V.V. (ed), & Lysenkov, S.L., ta inshi. Zahalna teoriia derzhavy i prava.[General theory of the state and law]. Yurinkom Inter. 320 [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.11.2022